

ТМ	Г. XXX	Бр. 1	Стр. 89 - 93	Ниш	јануар - март	2006.
----	--------	-------	--------------	-----	---------------	-------

Реч са промоције
Примљено: 14.12.2005.

Лино Вељак

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА – ПРОЦЕС ОБЈЕДИЊАВАЊА СВИЈЕТА*

Нема никакве двојбе да је глобализација доминантан процес што обиљежава данашњи свијет. Ријеч је о процесу обједињавања свијета, који је на почетку првог миленија тек благо антиципирала *рaх romana*, када је читав у антици познати свијет постао цјелином у политичком, привредном, па и културном погледу. Но, модерна технологија (посебице информатичка) придаје актуалном процесу глобализације (гдје енглески језик, дакако, у много обухватнијем смислу, постаје оно што је у антици био латински) карактер свјетскоповијесног феномена без преседана. Разумљиво је да се она стога налази у средишту позорности теоријске мисли која жели бити на разини сувремености. Резултат је, дакако, и опсег библиографије посвећене феномену глобализације. Та библиографија постаје сваким даном, захваљујући својем мултиплицирању, све непрегледнија. Разумљиво је да су дјела посвећена глобализацији изразито хетерогена, како у дисциплинарном, методологјском и квалитативном, тако и у оријентацијском (па и вриједносном и свјетоназорном) погледу. Један од најквалитетнијих рецентних прилога споменутој библиографији представља монографија социолога Зорана Видојевића. На нашем језичном подручју Видојевићева се књига – уз (у квантитативном погледу скромније) дјело Мирослава Печујлића *Глобализација* – може оцијенити као најквалитетнија. Премда социолог (или можда баш зато што с може дефинирати као врстан социолог), аутор у својој књизи од 418 страница његује изразито интердисциплинаран приступ истраживаном феномену, што је већ довољан разлог да се том дјелу посвети одговарајућа позорност. Надаље, интердисциплинарни приступ ту је стриктно утемељен на филозофији, која се исказује као обједињујући медиј интердисциплинарности и јамчи да аутор неће завршити у било каквом социологизму, економицизму или психологизму. Но, попис добрих страна којима се одликује ова књига не завршава на споменутоме, већ обухваћа и друге врлине, у првом реду суставност и прецизност захваћања више но комплексног предмета својег истраживања.

* Слово на промоцији књиге Зорана Видојевића *Куда води глобализација?* (ИП "Филип Вишњић"/Институт друштвених наука, Београд, 2005), одржаној на Филозофском факултету, Ниш, 02. 12. 2005

О садржају књиге најбоље говоре наслови њезиних једанаест поглавља: 1. "Шта је глобализација и у чему је њена епохалност", 2. "Глобализација као доказ тријумфа и кризе једног типа цивилизације", 3. "Моћ и границе глобализације", 4. "Глобализација, регионализација и фрагментација – могућност нових свјетских сукоба", 5. "Глобализација демократије и демократизација глобализације", 6. "Балканизација и свјетско-хисторијски контекст моћи", 7. "Либерални тоталитаризам", 8. "Сила изнад права", 9. "Глобализација као битна компонента транзиције", 10. "Транзиција и глобализација у Србији", 11. "Завршна разматрања: Свијет на судбоносној прекретници".

Полазећи од опћепознате, здраворазумске, данас већ сасвим тривијалне тврдње према којој је глобализација сложен и протурјечан процес, Видојевић уводно оповргава смисленост биполарнога (тј. манихејском логиком обиљеженог) приступа феномену. Глобализација је, наиме, и мит и збиља, а она, једнако као и сама цивилизација, није детерминирана једним јединим исходом актуалних процеса. Стога би теоријска анализа морала уочити конкретно-хисторијско поље могућих учинака глобализације и назначити под којим су увјетима и с каквим актерима могући најпожељнији исходи глобализације. Сам појам аутор дефинира као процес и систем конфликтног повезивања свијета примарно одређен планетаризацијом капитала, те интересима, утјецајем и силом најмоћнијих мултинационалних корпорација и националних држава (у првом реду, дакако, Сједињених Америчких Држава), а која садржи различите димензије, од економијске, технологијске и политичке, па све до културне и спортске. Те димензије се испреплићу, творећи протусловно и у себи конфликтно поље сила у којем нестају наслеђене границе између економије, политике, идеологије и културе. Глобализација је, међу осталима, и објективизација идеје и мита свјетскога слободног тржишта, у наглашеном облику везаног уз идеологију неолиберализма, али утемељенога у самој логици модернога капитализма.

Међу елементима који сачињавају повијесно-филозофијску димензију Видојевићевог приступа питању о глобализацији, а та димензија присутна је у израженијем или мање израженом облику практично у сваком потпоглављу књиге, истичу се два поглавља: "Глобализација као доказ тријумфа и кризе једног типа цивилизације" (посебно прво потпоглавље "Глобализација и питање хисторијског напретка") и "Завршна разматрања" (укључујући напосе потпоглавље под занимљивим насловом "Магла будућности"). С правом повезавши "пројект садашње глобализације" (вјеројатно би било прецизније рећи: доминантан нацрт управљања процесом глобализације у циљу његова профилирања у складу са становитом визијом пожељног облика свијета и, дакако, у складу с одређеним интересима и интересним мрежама) с непроблематизираним и у коначници идеологијским појмом напретка, који се темељи на економијском и технологијском расту (ако не и своди на тај раст), он упућује на повијесну правоцртност таквог појма и супротставља му идеју напретка која се односи на цјелокупност друштвеног развитка, обогаћивање слободе, те пораст у сфери увјета људског живота и самостваралаштва. Критике које су некоћ формулиране у односу на споменути редукционистички појам напретка (Taylor, Baumann, A. Heller, итд.) у основи се односе и на процес глобализације. Посебице то важи у склопу увида да су водеће теорије глобализације утемељене на идеологији либералног хипероптимизма и ношене визијом непрекидна економијско-техноло-

гијског раста. Проблем који се аутору ту намеће представља актуализацију појма *напредак лишен значења* који је формулирао Max Weber. Он се обликује и посредством једнога низа питања: Ако је глобализација антагонистичко повезивање свијета, у чијем су средишту технологија и економија, зар је то повезивање сврха за себе? Ради чега и ради кога се оно остварује? Какав је његов људски смисао? Та су питања постављена на подлози увида у изразиту неправедност расподеле позитивних ефеката глобализације, која се очитује у супротности тзв. добитничких и тзв. губитничких земаља и народа, корисника и жртава тог процеса.

Но, такво постављање антитезе добитника и губитника може се оцијенити као исувише плошно: недвојбено је да се скупина од седам најразвијенијих земаља свијета може уврстити међу добитнике, али то не имплицира да се цјелокупно становништво (и свака од институција и других социјалних ентитета) у тим земљама смије линеарно уврстити у добитничку купину; важи и обрнуто: нису сви који живе у губитничким земљама или у било којем погледу припадају "губитничким народима" доиста и губитници. Друга примједба везана уз ова разматрања повијесног смисла глобализације односи се на дилему између тзв. вестернизације и тзв. истернизације (крајње незграпни термини, боље би било "позападњивање" и "поисточњивање!"), која је у сваком случају натегнута, а њезина рационална срж, питање значи ли унификација свијета то да ће сутра свијет бити копија данас најразвијеније или најмоћније земље, Сједињених Америчких Држава, сасвим се сигурно не може разријешити (на први поглед оптимистичким) позивањем на раст господарске и политичке моћи Кине.

Важан момент Видојевићевих разматрања представља разликовање двију релативно раздвојених сфера: прва се сфера темељи на императивима технологије и привредне рационалности, те представља сферу саморепродуцирајуће нужности; друга сфера глобализације јест субјективна, а очитује се у слободном дјеловању у оквиру нужности коју детерминира прва сфера, те се исказује у ликовима друштвених и политичких сукоба и културних идентитета. Увид у прву сферу имао би улогу заштите од волунтаризма, док би увид у другу сферу штитио од фатализма, те потенцијално отварао простор потраге за алтернативом опстојећем лику глобализације, алтернативом која се мора утемељити на моментима нужности садржанима у економији и технологији. Ваља поздравити ауторово одбацивање лажне алтернативе између "злог Запада" и "душевног Истока", толико драге љубитељима "правдољубивог и солидаристичког славенско-православног, будистичког, хиндуистичког, конфучијанског или каквог другог Истока", Истока који је услјед дуготрајности деспотских и тиранских поредака окрутнији спрема својих народа од Запада. Свијет као цјелина у првом је реду арена моћи, интереса и сукоба, увијек је обиљежен конкретном хијерархијом глобалне моћи (која није ништа непромјењиво), о чему мора водити рачуна свака стратегија друштвеног развитака у ери глобализације која претендира на успјешност. Сам аутор назире такву стратегију у комбинирању прилагодбе магистралним трендовима, чувања државног суверенитета и његовања националних идентитета уз истовремену отвореност спрема опћељудских вриједности и спрема цивилизацијског прожимања. У залагању за очување државног суверенитета можемо наћи једну рационалну срж: смисленост одбацивања тога да се власт у својој земљи врши по диктату страних држава: Но, Видојевић није

одговорио на питање важи ли то и у случају корумпиране или тиранске владавине, а осим свега служи се архаичним појмом државног суверенитета, који је данас апсолутно непримјењив, а по правилу служи за легитимирање најгорих тиранских режима и за суставно изазивање ксенофобије. Ако се не жели запоставити потреба субјективности губитника, велике већине понижених, обесправљених, угњетених и сувишних (и у указивању на важност тога да се споменута потреба узме у обзир Видојевић је посве у праву, као и у својем упозорењу према којему се одговор на глобализацију изопаченог либерализма може профилирати као поништавање индивидуалних грађанских права и слобода у име мита државе, нације и монопола на истину), онда би разоткривање нужно манипулативног значаја сваке приповијести о државном суверенитету било вриједан допринос обликовању једне тотално промашене алтернативе доминантном лику глобализације. Обнова левнице, за коју се Зоран Видојевић (ослањајући се посебице на рецентна промишљања Ивана Кувачића) посве легитимно залаже, нема реалних изгледа уколико се она експлицитно не еманципира од свих остатака злоћудних *рессентиментата* и пучких предрасуда, какве су у земљама овог дијела свијета посијали Милошевићеви и слични пропагатори изолације, самодостатности и лажног домољубља. Корјенито чишћење теорије од продуката трулежи југославенске варијанте реалсоцијализма (социјалистичког самоуправљања, итд.), а то су у првом реду етноцентричке предрасуде, нужен је увјет профилирања таквог мишљења које би било на разини епохалне одговорности и које би посједовало потенцијал продуктивног судиоништва у ослобађању од баштине зала којима су у овој регији били попраћени пропаст некадашњег поретка и распад бивше државе.

Тек је на претпоставкама такве еманципације могуће репроблематизирање демократије, либерализма и социјализма ("иновативни социјализам"), које би било у стању да критички промисли судбину слободе у склопу профита, насиља, технологије, манипулације и глобализације. Према Зорану Видојевићу ове три парадигме, демократија, либерализам и социјализам, обједињене и иновирани, могу дати важне одговоре на нека од питања с којима се савремени свијет суочава (посебно његов развијени дио). Но, сви су ти одговори тек парцијални (што је видљиво и у контрадикторном карактеру Giddens-ова "трећег пута", који представља учинак покушаја једнога таквог иновативног обједињавања), свијет ће увијек на различите начине, чак и у најповољнијим околностима, бити конфликтна цјелина, обиљежена истодобним обједињавањима и разједињавањима, што произлази и из саме људске природе, резигнирано закључује аутор. То, ипак, не поништава смисленост антиципативне снаге теоријске (у првом реду филозофско-социологијске) визије бољег свијета, која одржава отворен простор за демократски поредак у чијем би средишту биле слобода, аутономија и достојанство сваког људског бића, коригира он у закључку књиге своју дјеломичну резигнираност у погледу исхода глобализацијских процеса.

У цјелини гледано, књига Зорана Видојевића по својој систематичности и промишљености проблематике глобализације представља један од (у међународном контексту квалитете дефинираних) врснијих прилога истраживању и мишљењу епохе у којој живимо. Њезине проблематичне стране отварају простор за дискусију, која са своје стране може представљати значајан потицај продуктивног сучељавања с најкомплекснијим и најбољнијим

питањима на глобалној, али и на специфично локалној односно регионалној разини.

Оно што у књизи недостаје јест један битан аспект контекста глобализације који сам именовао појмом антитетичке солидарности ("Границе либералне демократије" у новосадском часопису *Arhe*, "Антитетичка солидарност?" у *Трећем програму Радио Београда*). Без детаљније експликације, ријеч је о динамичком стању које сликовито може описати незамисливост онога што симболизира George Bush без онога што симболизира Осама Бин Ладен (дакако, и онога што репрезентира Осама Бин Ладен без онога што представља Bush); на локалном плану се то у рецентној прошлости читовало у комплементарности симболичке вриједности Слободана Милошевића и Фрање Туђмана. Колико год та контекстуална димензија глобализације остала у књизи Зорана Видојевића нетематизирана, недвојбено је да она може изнимно много помоћи елиминацији (или превенцији) лажних алтернатива које се јављају када се апсолутизира овај или онај пол некога од бројних парова антитетичке солидарности што су на дјелу у процесу глобализације.